

HOOFDSTUK 22

SAMENVATTING

De geschiedenis van de Raad of Sovjet van Arbeidersafgevaardigden in Petersburg is er een van 50 dagen. De oprichtingsvergadering vond plaats op 13 oktober 1905. Met het ingrijpen van de troepen tijdens een bijeenkomst werd haar bestaan op 3 december beëindigd.

Op haar eerste bijeenkomst waren er maar een twintigtal mensen aanwezig, in de tweede helft van november was dit al gegroeid tot 562, inclusief 6 vrouwen. Deze mensen vertegenwoordigden 147 fabrieken en bedrijven, 34 werkplaatsen en 16 vakbonden. Het overgrote deel van de afgevaardigden – 351 mensen – waren metaalarbeiders; zij speelden een doorslaggevende rol in de Sovjet. Er waren afgevaardigden vanuit de textielindustrie, 32 van de drukkerijen en papierindustrie, 12 van de winkelbediendes, kantoormedewerkers en drogisterijen. Het Uitvoerend Comité vormde als het ware de ministersposten in de raad. Ze werd op 17 oktober ingesteld en bestond uit 31 personen – 22 afgevaardigden en 9 partijvertegenwoordigers (6 uit de twee sociaaldemocratische fracties en 3 sociaal-revolutionairen).

Wat was nu feitelijk het karakter van dit instituut dat in zo'n korte tijd de meest vooraanstaande plaats in de revolutie kon innemen tijdens het hoogtepunt van haar macht?

De Sovjet organiseerde de werkende massa's, stuurde de politieke stakingen en demonstraties aan, bewapende de arbeiders en beschermde de bevolking tegen pogroms. Vergelijkbaar werk werd er natuurlijk al verricht door andere revolutionaire organisaties, voordat de Sovjet ontstond en tijdens het bestaan ervan ermee concurrerend. Dit was ook het geval nadat de Sovjet weer was ontbonden. Maar dat levert hen niet de invloed op die de Sovjet wist te verwerven. Het geheim van die invloed ligt in het feit dat de Sovjet groeide als een natuurlijk organisme van het proletariaat in haar aanhoudende gevecht om voortbestaan, gedictieerd door de dagelijkse loop van de gebeurtenissen. De naam "arbeidersparlement" die de arbeiders aan de Sovjet gaven, net zoals de reactionaire media overigens, was de weerspiegeling van het feit dat

de Sovjet in werkelijkheid een embryo van een arbeidersregering was. De Sovjet vertegenwoordigde macht, inzoverre die werd gegarandeerd door de revolutionaire kracht van de arbeidersdistricten; zij moest om die macht vechten waar die nog in handen bleef van de militair-politieke monarchie.

Voordat de Sovjet ontstond, waren er onder de industriële arbeiders een veelvoud van revolutionaire organisaties actief, die over het algemeen onder leiding stonden van de sociaaldemocratische partij. Maar dat waren organisaties *binnen het proletariaat* en hun onmiddellijke doel was invloed over de massa's te verwerven. De Sovjet was vanaf haar begin de organisatie *van het proletariaat* en haar doel was het gevecht voor een revolutionaire machtsovername.

Toen ze de focus van alle revolutionaire aandacht van het land werd, heeft de Sovjet haar klassenkarakter weten te behouden. Zij was en bleef de georganiseerde uitdrukking van klassenbelangen van het proletariaat. In haar strijd om de macht gebruikte zij dan ook methodes die natuurlijkerwijs waren afgeleid van de klassenpositie van het proletariaat: haar rol in de productie, haar grote aantal, haar sociale homogeniteit. Bovenal combineerde en leidde de Sovjet in haar gevecht om de macht, als het hoofd van alle revolutionaire krachten, vele verschillende onafhankelijke activiteiten onder de werkende massa's; ze moedigde niet alleen vakbondslidmaatschap aan, maar greep ook in bij lopende conflicten tussen individuele arbeiders en hun collega's. Juist omdat de Sovjet het middelpunt vormde van alle klassenbelangen van het proletariaat, als vertegenwoordigend lichaam in een revolutionaire periode, kwam ze onder een allesbeslissende invloed te staan van de sociaaldemocratische partij. De partij was nu in de gelegenheid om alle enorme voordelen van haar marxistische opleiding te gebruiken en omdat zij haar politieke koers duidelijk kon uitstippelen in de politieke "chaos", slaagde ze er bijna moeiteloos in de Sovjet, die formeel niet-partijgebonden was, om te vormen tot een organisatorisch instrument onder haar invloed.

De gebruikelijkste strijdmethode van de Sovjet was de politieke algemene staking. De revolutionaire kracht van zo'n staking ligt in het feit dat deze de staatsmacht desorganiseert, ongeacht de wensen van het staatshoofd. Hoe uitgebreider de staking, hoe groter de "anarchie" die door de staking wordt veroorzaakt, hoe dichter de staking bij een overwinning is. Maar dat alles

onder één bepaalde voorwaarde: de anarchie mag niet worden gecreëerd met anarchistische methodes. Want de klasse die, door het gelijktijdig gezamenlijk neerleggen van het werk, het productieproces stillegt en daarmee ook het centrale machtsapparaat, zodat delen van het land van elkaar geïsoleerd raken wat tot algemene verwarring leidt, moet zich voldoende hebben georganiseerd om niet het eerste slachtoffer te worden van de anarchie die ze zelf heeft geschapen. Hoe meer de staking het staatsapparaat lamlegt, des te groter wordt de druk op de staking om taken van de staat zelf over te nemen. Die omstandigheden rond een algemene staking als proletarische strijdmethode, bepaalden dus ook het immense belang van de raad of de Sovjet van Arbeidersafgevaardigden.

Met behulp van stakingen werd door de Sovjet de persvrijheid gewonnen. Ze organiseerde straatpatrouilles om de veiligheid van de bewoners te garanderen. In meer of mindere mate nam ze de post, de telegrafie en het treinverkeer in eigen handen. Ze greep met autoriteit in bij economische conflicten tussen arbeiders en kapitalisten. Zij deed een poging om onder directe revolutionaire druk de achtuurenwerkdag in te voeren. Met het lamleggen van de autoritaire staatsmacht door de opstandige staking, introduceerde ze een eigen vrije democratische orde in het leven van de werkende stedelijke bevolking.

Na 9 januari bewees de revolutie dat ze het bewustzijn van de werkende meerderheid van de bevolking beheerste. Op 14 juni, met de muiterij aan boord van de kruiser *Potemkin*, bewees de revolutie dat ze zich materiële middelen wist te verwerven. Met de oktoberstaking toonde zij aan dat ze de vijand kon desorganiseren, diens wilskracht kon verlammen en volledig kon vernederen. En uiteindelijk, door in het hele land arbeiderssovjets te organiseren, toonde de revolutie dat zij in staat was haar eigen machtsorganen te creëren. Revolutionaire macht kan alleen worden ontleend aan actieve revolutionaire kracht. Wat eenieders visie op de toekomstige ontwikkeling van de Russische revolutie ook moge zijn, feit blijft dat geen enkele andere sociale klasse behalve het proletariaat, zich bereid en in staat heeft getoond de revolutionaire macht te ondersteunen.

De eerste akte van de revolutie was een poging tot een dialoog van het proletariaat en de monarchie in de straten van de stad; de eerste belangrijke overwinning van de revolutie werd behaald door een puur klassewapen van het proletariaat: de politieke staking; uiteindelijk vormde het vertegenwoordigende

lichaam van het proletariaat het eerste embryonale orgaan van revolutionaire macht. Met het ontstaan van de Sovjet hadden we de eerste verschijning van een democratische macht in het moderne Rusland. De Sovjet is de georganiseerde macht van de massa zelf over haar verschillende delen. Ze vormt een authentieke democratie, zonder een eerste en tweede kamer, zonder professionele bureaucratie, maar met het recht van de stemmers om hun vertegenwoordigers op ieder moment terug te roepen. Via haar leden – allen afgevaardigden die direct door arbeiders zijn gekozen – oefent de Sovjet rechtstreekse leiding uit over alle maatschappelijke uitingen van het proletariaat als geheel en van haar individuele groepen; ze organiseert haar acties en voorziet ze van slogans en banieren.

Volgens de telling van 1897 woonden er ongeveer 820.000 “actief werkende” personen in Petersburg, waarvan 433.000 handarbeiders en huishoudelijk personeel. In andere woorden; ongeveer de helft, 53% van de inwoners van Petersburg waren proletariërs. Als we de werkloze bevolking erbij tellen, komen we op een iets lager percentage (50,8%), mede als gevolg van de kleine omvang van de proletarische gezinnen. Maar hoe dan ook, het proletariaat van Petersburg vormde iets meer dan de helft van de bevolking van Petersburg.

De Sovjet van Arbeidersafgevaardigden was niet de officiële vertegenwoordiger van de half miljoen grote proletarische bevolking van de hoofdstad; organisatorisch gesproken vertegenwoordigde ze ongeveer 200.000 personen, voornamelijk arbeiders van fabrieken en bedrijven, maar haar politieke invloed, zowel direct als indirect, reikte veel verder, naar de bredere en belangrijke kringen van het proletariaat (arbeiders in de bouw, huishoudelijk personeel, ongeschoolde arbeidskrachten, taxibestuurders en koetsiers), die niet of nauwelijks in de raad waren vertegenwoordigd. Maar het kan niet worden betwijfeld dat de Sovjet de belangen van de hele werkende klasse vertegenwoordigde. Zelfs waar er zogenaamde “Zwarte Honderd”-groepen bestonden in bedrijven, nam hun aantal met de dag en het uur af. Onder de proletarische massa's in Petersburg vond de politieke overmacht van de Sovjet geen tegenstanders, alleen medestanders. De enige uitzondering hierop vormde misschien een kleine laag van geprivilegeerde dienstdodes – lakeien van de hooggeplaatste lakeien in de bureaucratie, van ministers, beurshandelaren en adellijke blaaskaken; mensen voor wie conservatisme en monarchie een beroepsziekte vormen.

Onder de in Petersburg zo talrijke intelligentsia had de Sovjet meer vrienden dan vijanden. Duizenden studenten erkenden de politieke leiding van de Sovjet en ondersteunden krachtdadig haar maatregelen. De beroepskrachten en de intelligentsia in de openbare diensten, met uitzondering van diegenen die zich achter hun bureaus hadden volgevreten, stonden aan haar kant – voor zolang als het duurde.

De energieke steun van de Sovjet aan de staking bij de post en de telegrafie leidde tot de sympathieke aandacht van de lagere ambtenarij. Allen in de stad die zich onderdrukt en tekortgedaan voelden, en die oprecht en levenslustig waren, werden bewust of onbewust in de richting van de Sovjet gestuwd.

Wie stonden er tegenover? De vertegenwoordigers van het roofzuchtige kapitalisme, de beurshandelaren die speculeerden op prijsstijgingen, projectontwikkelaars, handelaren en exporteurs die door de stakingen werden geruïneerd, leveranciers van edelmetalen, de klik die rond de Petersburgse Doema rondhangt (het butlersyndicaat), de toplaag van de bureaucratie, *poules de luxe*, een oord dat volledig uit het staatsbudget werd gefinancierd met duur betaalde en rijk gedecoreerde publieke figuren, de geheime politie – kortom alles en iedereen die rot, verdorven of tot de ondergang veroordeeld was.

Tussen de aanhangers en de vijanden van de Sovjet stonden de politiek onbepaalde, twijfelende of onbetrouwbare elementen. De meest onderontwikkelde lagen van de kleinburgerij, nog niet politiek actief, hadden geen tijd om de rol en het belang van de Sovjet te doorgronden. Eigenaren van kleine werkplaatsen met mensen in loondienst waren bang en op hun hoede, de afkeer van de kleine ondernemer voor stakingen vocht met vage verwachtingen van een betere toekomst.

De carrièrebeluste beroeps politici uit intellectuele kringen, radicale journalisten die niet precies wisten wat ze wilden, de met scepsis overladen democraten, allen sloegen een aangebrande en neerbuigende toon aan tegen de Sovjet. Ze telden de fouten van de Sovjet op hun vingers af en propageerden in het algemeen dat wanneer zij maar aan het hoofd van de Sovjet zouden staan, het eeuwige geluk van het proletariaat voor altijd zou zijn verzekerd. Het excuus van zulke heren is altijd hun onmacht.

Hoe dan ook was de Sovjet het orgaan dat in potentie en feitelijk de overgrote

meerderheid van de bevolking vertegenwoordigde. Haar vijanden onder de bevolking zouden geen bedreiging voor haar macht hebben gevormd als ze niet werden gesteund door het absolutisme, dat nog steeds in leven was en op zijn beurt werd gesteund door de meest onderontwikkelde lagen van het leger, de horige plattelandsdienstplichtigen. De zwakte van de Sovjet lag niet zozeer in haar vorm, maar het feit dat ze een orgaan van de puur stedelijke revolutie was.

De periode van 50 dagen vormde het hoogtepunt van revolutionaire macht. De Sovjet was het strijdorgaan om die macht. Het klassenkarakter van de Sovjet werd bepaald door de scherpe klassenverdeling onder de stedelijke bevolking en de grote politieke tegenstellingen tussen het proletariaat en de kapitalistische bourgeoisie, zelfs binnen het geschiedkundig beperkende raamwerk van de strijd tegen het absolutisme. Na de oktoberstaking probeerde de kapitalistische bourgeoisie de revolutie bewust te vertragen; de kleinburgerij bleek niet in staat een onafhankelijke rol te spelen; het proletariaat had de onbetwiste leiding over de stedelijke revolutie en haar eigen klassenorganisatie was haar wapen in het gevecht om de macht.

De macht van de Sovjet nam toe naarmate de regering meer en meer gedomoraliseerd raakte. In niet-proletarische kringen nam de sympathie voor de Sovjet toe, omdat de oude staatsmacht steeds vaker hulpeloos en incompetent overkwam in vergelijking met de Sovjet.

Het voornaamste wapen van de Sovjet was de grootschalige politieke staking. Omdat deze directe revolutionaire banden smeedt tussen alle groepen van het proletariaat en arbeiders in alle bedrijven steunt met de autoriteit en kracht van de hele werkende klasse, wist ze genoeg macht te ontwikkelen om het hele economische leven van het land plat te leggen. Hoewel het bezit van de productiemiddelen in handen bleef van de kapitalisten en de staat en ondanks het feit dat de bureaucratie de staatsmacht behield, lag het feitelijk laten draaien van de landelijke productie- en communicatiemiddelen in handen van de Sovjet – voor zover het de mogelijkheid in zich had om het normale functioneren van de economische en staatsaangelegenheden te ontregelen. Juist die mogelijkheid van de Sovjet, een in de praktijk bewezen kracht, om de economie plat te leggen en het leven van de staat te ontregelen, maakte de Sovjet tot wat ze was. En juist daarom was het hopeloos utopisch om naar manieren te zoeken waarop de Sovjet en het oude regime vreedzaam naast elkaar konden bestaan. Nochtans was alle

kritiek op de Sovjet, als we naar de werkelijke inhoud kijken, juist gebaseerd op dat fantasievolle idee. Na oktober had de Sovjet van alle offensieve actie moeten afzien en zich moeten richten op het organiseren van de massa's op het terrein dat van het absolutisme was gewonnen.

Maar wat was het karakter van de overwinning in oktober?

We kunnen niet ontkennen dat als gevolg van de oktobercampagne het absolutisme zich 'in principe' herriep. Het had het gevecht echter niet verloren, het weigerde feitelijk om het gevecht aan te gaan. Het nam geen serieuze maatregelen om het plattelandleger in te zetten tegen de muitende, stakende steden. Uiteraard was het niet om humanitaire redenen dat het van zo'n poging afzag; het was simpelweg uitermate ontmoedigd en van zijn aanzien bestolen. De liberale elementen binnen de bureaucratie, wachtend op hun kans, kregen pas de overhand toen de staking alweer aan het verlopen was en publiceerden op 17 oktober het Manifest, waarin zogenaamd 'in principe' afstand werd gedaan van het absolutisme. De hele materiële organisatie van de staat - de ambtelijke hiërarchie, de politie, de rechtbanken, het leger - bleef allemaal onvervreemdbaar eigendom van de monarchie. Wat kon en moest onder zulke omstandigheden de tactiek van de Sovjet zijn? Haar kracht bestond uit het feit dat ze, met de steun van het productieve proletariaat, in staat was (voor zover als zij dit kon) het absolutisme juist het gebruik van haar materiële machtsapparaat te ontzeggen. Vanuit dit oogpunt bestond de activiteit van de Sovjet uit het organiseren van "anarchie". Haar voortdurende bestaan en ontwikkeling zou die "anarchie" alleen maar uitbreiden. Langdurige coëxistentie was een onmogelijkheid. Het toekomstige conflict was vanaf het begin de verkapte boodschap van de halve overwinning in oktober.

Wat kon de Sovjet nog doen? Doen alsof we niet in de gaten hadden dat een conflict onvermijdelijk was? Ze laten geloven dat we de massa's aan het organiseren waren voor de toekomstige vreugde van een grondwettelijk regime? Wie had dat geloofd? Het absolutisme zeker niet en de werkende klasse al helemaal niet.

Het voorbeeld van de twee navolgende Doema's toonde later hoe compleet nutteloos uiterlijk correct vertoon – lege vormen van loyaliteit – zijn in de strijd tegen het absolutisme. Om in staat te zijn geweest te anticiperen op de

“grondwettelijke” hypocrisie in een autocratisch land had de Sovjet uit ander materiaal hebben moeten bestaan. Maar waar zou dat toe hebben geleid? Naar hetzelfde einde als dat van de twee Doema's: een bankroet.

Er bleef voor de Sovjet niets anders over dan in te zien dat een toekomstige botsing onvermijdelijk was; ze kon geen andere tactiek kiezen dan de voorbereiding tot opstand.

En wat zou de aard van die maatregelen zijn geweest, anders dan het ontwikkelen en consolideren van die kwaliteiten van de Sovjet waaraan zij haar kracht ontleende en die haar in staat stelden het staatsleven lam te leggen? Uiteraard leidde die logische tendens van de Sovjet om haar kwaliteiten uit te breiden en te versterken juist tot het onvermijdelijk dichterbij brengen van het conflict.

Meer en meer poogde de Sovjet invloed te vergaren over het leger en de boeren. In november riep de Sovjet de arbeiders op tot het uiten van actieve solidariteit met het ontwakende leger, zoals werd gepersonifieerd door de matrozen van Kronstadt. Deze stap niet nemen, zou een weigering inhouden om haar invloed uit te breiden. Het wel doen, betekende een stap dichterbij zetten naar het conflict.

Maar was er misschien een derde weg? Misschien had de Sovjet, samen met de liberalen een beroep moeten doen op het zogenaamde “staatsmanschap” van de autoriteiten? De grens zoeken en vinden die de rechten van de gewone bevolking scheidde van de voorrechten van de monarchie en bij die heilige grens zichzelf een halt toeroepen? Wie kon echter garanderen dat ook de monarchie zich aan haar kant van de scheidslijn niet zou roeren? Wie moest die vrede organiseren, of zelfs maar een tijdelijk bestand sluiten tussen die twee kampen? Het liberalisme? Op 18 oktober stelde een van de afgevaardigden in de Sovjet voor om graaf Witte een voorstel te schrijven om als handreiking naar de bevolking, de troepen uit de hoofdstad terug te trekken. “Het is beter om zonder elektriciteit en water te zitten, dan zonder het leger”, was het antwoord van de minister. De regering had duidelijk geen enkele intentie om te ontwapenen.

Wat kon de Sovjet nog doen? Ofwel van het toneel verdwijnen, de kwestie overlatend aan de Verzoeningskamer en een toekomstige Staatsdoema, wat de liberalen het liefste wilden; of voorbereidingen treffen om gewapenderhand te

behouden wat in oktober was gewonnen en, indien mogelijk, een nog groter offensief in te zetten. We weten maar al te goed dat de verzoeningskamer veranderde in een nieuw toneel van revolutionair conflict. Met als gevolg dat de objectieve rol die de twee Doema's hebben gespeeld de voorspelde politieke bevestiging vormden van de tactiek waarop het proletariaat zich had gebaseerd. Maar we hoeven niet zover vooruit te lopen. We vragen alleen: wie of wat garandeerde de vorming van zo'n "verzoeningskamer" waarin niemand zich met elkaar ging verzoenen? Datzelfde "staatsmanschap" van de monarchie? Haar heilige beloften? Het erewoord van graaf Witte? Het bezoek van de *zemtsy* aan Peterhof, waar ze door de achterdeur naar binnen moesten? De waarschuwende woorden van de heer Mendelssohn? Of, uiteindelijk, de 'natuurlijke loop der dingen', op wiens schouders het liberalisme alle taken plaatst die de geschiedenis, waar zij roept om initiatief, intelligentie en kracht, van het liberalisme zelf verlangt?

Als de botsing van december onvermijdelijk was, lag de oorzaak van de nederlaag van de Sovjet dan niet bij haar eigen samenstelling? Er werd gezegd dat de fundamentele zwakte van de Sovjet in haar klassensamenstelling lag. Om het orgaan van een "nationale" revolutie te kunnen worden, had de Sovjet haar structuren moeten verbreden, zodat vertegenwoordigers van alle lagen van de bevolking erin plaats hadden kunnen nemen. Dat had op zijn beurt de autoriteit van de Sovjet gestabiliseerd en haar kracht vergroot. Maar is dat in werkelijkheid ook zo?

De kracht van de Sovjet werd bepaald door de rol van het proletariaat in een kapitalistische samenleving. De taak van de Sovjet was niet om zichzelf om te vormen tot een parodie van een parlement, of het organiseren van een evenredige vertegenwoordiging van verschillende sociale groepsbelangen, maar om eenheid te brengen in de revolutionaire strijd van het proletariaat. Het voornaamste wapen in die strijd was de politieke staking – een unieke methode van het proletariaat, omdat zij de klasse van loonarbeiders vormt. De homogeniteit in haar klassensamenstelling verwijderde interne wrijving binnen de Sovjet en maakte het haar mogelijk revolutionair initiatief te nemen.

Met welke middelen had de Sovjet haar samenstelling kunnen verbreden? De vertegenwoordigers van de liberale vakbonden hadden kunnen worden uitgenodigd zitting te nemen; dat had de Sovjet dan verrijkt met ongeveer

een twintigtal intellectuelen. Hun invloed in de Sovjet zou in verhouding zijn tot de rol die het Verbond van Vakverenigingen in de revolutie speelde, verwaarloosbaar klein.

Welke andere sociale groepen konden er door de Sovjet vertegenwoordigd worden? Het *zemstvo*-congres? De handel en industriële ondernemingen?

Het *zemstvo*-congres kwam in Moskou bijeen in november. Het bediscussieerde zijn relatie met het ministerie van Witte. Het bespreken van de verhouding tot de Sovjet kwam niet eens bij de deelnemers op.

De opstand in Sebastopol vond plaats toen het congres bezig was. Zoals we zagen leidde dit onmiddellijk tot een scherpe draai naar rechts in de *zemstvo*, dusdanig dat Miljoekov zich gedwongen voelde het congres gerust te stellen met een toespraak die zoveel inhield dat de opstand, godzijdank, al was onderdrukt. Welke revolutionaire vorm van samenwerking had er kunnen ontstaan tussen deze contrarevolutionaire heren en de arbeidersafgevaardigden die de opstand in Sebastopol juist toejuichten en steunden? Tot op heden heeft niemand daar antwoord op gegeven. Een van de half oprechte, half hypocriete punten van het liberalisme is dat het leger buiten de politiek moet blijven. In tegenstelling hiermee legde de Sovjet juist heel veel energie aan de dag om het leger in de revolutionaire politiek te betrekken. Of had de Sovjet dan maar een oneindig vertrouwen in het Manifest van de tsaar moeten leggen en had ze het leger maar aan Trepov moeten overlaten? En dan? Wat was dan het programma op basis waarvan samenwerking met de liberalen denkbaar zou kunnen zijn op dit enorm belangrijke terrein? Wat hadden deze heren kunnen bijdragen aan de activiteiten van de Sovjet, anders dan systematische oppositie, eindeloze debatten en interne demoralisatie? Welke adviezen hadden ze ons kunnen geven, dan die zij altijd al spuwden in hun liberale kranten? Het mag dan zo zijn dat het “staatsmanschap” de drijfveer was van de Kadetten en de oktobristen; maar de Sovjet kon zich niet omvormen tot een club van politieke polemieken en wederzijdse indoctrinatie. Ze moest een strijdorgaan zijn en blijven.

Wat hadden de vertegenwoordigers van het burgerlijk liberalisme en de burgerlijke democratie kunnen toevoegen aan de kracht van de Sovjet? Hoe hadden zij de strijdmethoden van de Sovjet kunnen verrijken? Het is al voldoende om de weinige weerstand in herinnering te brengen die ze in oktober, november

en december in de schaal legden toen *hun eigen* Doema werd ontbonden, om te begrijpen dat de Sovjet ertoe gerechtigd was, verplicht zelfs, om een klasseorganisatie te blijven, oftewel, een strijdorgaan. Burgerlijke afgevaardigden zouden de Sovjet in aantal wel hebben vergroot, maar waren absoluut niet in staat haar sterker te maken.

Op basis van ditzelfde punt verwerpen we dan ook die puur versimpelde onhistorische beschuldigingen dat de onverzoenlijke klassentactiek van de Sovjet de liberale burgerij terug in kamp van de orde joeg. Het staken van de arbeid, dat zichzelf een machtig wapen van de revolutie betoonde, introduceerde ook “anarchie” in de economie. Dat feit op zich was al genoeg om het zich hiertegen verzettende kapitaal achter de slogan van publieke rust en orde te brengen en de kapitalistische uitbuiting te verkiezen boven alle leuzes van het liberalisme.

De ondernemers besloten dat de “glorieuze” (zoals zij dat noemden) oktoberstaking ook gelijk de laatste moest zijn – en organiseerden zich in de antirevolutionaire Unie van 17 oktober. Ze hadden hiervoor natuurlijk alle aanleiding. Ze hadden allen zelf kunnen zien in hun eigen fabrieken hoe de politieke overwinningen van de revolutie hand in hand gingen met de consolidatie van de arbeiders als klasse tegen het kapitaal. Sommige politici denken dat het grootste probleem in het gevecht om de achturige werkdag de verdeeldheid was die dit in de oppositie veroorzaakte, waardoor het kapitaal een contrarevolutionaire kracht werd. Deze commentatoren zouden graag de energie van het proletariaat in handen van de geschiedenis geven, zonder de gevolgen van de daarbij behorende klassenstrijd te accepteren. We hoeven niet uit te leggen dat de algemene invoering van de 8-urige werkdag tot een onvermijdelijke en vijandige reactie van de ondernemers zou leiden. Maar het zou onzin zijn om te denken dat zonder deze genoemde campagne er geen toenadering zou hebben plaatsgevonden tussen de kapitalisten en de kapitalistische pro-aandelenbeurs regering van graaf Witte. Het verenigen van het proletariaat als een onafhankelijke revolutionaire kracht, die zichzelf aan de leiding van de massa’s plaatste en daarmee de “normale gang van zaken” constant bedreigde, was al reden genoeg voor een coalitie tussen het kapitaal en de autoriteiten.

Het is waar dat dit door de liberalen werd getolereerd in de eerste fase van de

revolutie, toen die zich manifesteerde in spontane lokale uitbarstingen. Ze zagen duidelijk dat de revolutionaire beweging de grondvesten van het absolutisme deed wankelen en de heersende klasse dwong in de richting van een grondwettelijke overeenkomst. De liberalen verdroegen de stakingen en demonstraties, namen een vriendelijke houding aan tegenover de revolutionairen en bekritiseerden hen op een voorzichtige en milde toon. Na 17 oktober, toen de voorwaarden voor een grondwettelijke overeenkomst op papier werden gezet en het leek of er alleen nog uitvoering aan die plannen moest worden gegeven, werden de revolutionaire werkzaamheden overduidelijk een hinderpaal op de weg naar een mogelijke overeenkomst tussen de liberalen en de autoriteiten. Vanaf het moment dat de proletarische massa's, verenigd door de oktoberstaking en door zelforganisatie, de kern van de revolutie vormden, was hun bestaan al voldoende om de liberalen tegen hen te doen keren. De liberalen hadden het gevoel dat de Moor³³ zijn werk had gedaan en nu weer rustig terug in zijn hok moest. De Sovjet was daarentegen juist van mening dat het belangrijkste gevecht nog voor ons lag. Onder zulke omstandigheden is elke revolutionaire samenwerking tussen de kapitalistische bourgeoisie en het proletariaat een onmogelijkheid.

December volgde op oktober als een logische conclusie van het voorafgaande. De uitkomst van de botsing in december valt niet zozeer te verklaren door op zichzelf staande tactische fouten, maar door het beslissende feit dat de materiële krachten van de reactie groter en sterker bleken te zijn dan die van de revolutie. Het proletariaat werd in de opstand van december en januari verslagen, niet door haar eigen fouten, maar door een veel reëlere kwantiteit: de bajonetten van het boerenleger.

Het liberalisme is, eerlijkheidshalve, van mening dat een tekort aan vuurkracht in alle gevallen dient te worden beantwoord met extra snelheid in de benenwagen: zij beschouwt terugtrekking op het beslissende moment als de meest oprechte, dappere, volwassen, beproefde en effectieve tactiek. Deze liberale filosofie om de aftocht te blazen heeft een indruk achtergelaten op bepaalde *littérateurs* in de rijen van de sociaaldemocratie zelf, die in hun terugblikken de vraag stelden: als de nederlaag van het proletariaat in december het gevolg was van haar eigen gebrek aan kracht, bestond haar fout dan juist niet precies in het feit dat ze de strijd aanging terwijl ze wist dat ze niet sterk

33. Een verwijzing naar een zin in het toneelstuk van Schiller: De samenzwering van Fiesco in Genua: "De Moor heeft zijn werk gedaan, de Moor kan gaan".

genoeg was om te winnen? Als antwoord op deze vraag kunnen we stellen: als gevechten alleen worden aangegaan als de overwinning bij voorbaat al vaststaat, zouden er in de wereld geen gevechten plaatsvinden. Een voorafgaande berekening van de krachtfactoren kan de uitkomst van revolutionaire botsingen niet bij voorbaat bepalen. Als dat wel zo was, zou de klassenstrijd allang door boekhouders zijn vervangen. En dat is ook hetgeen waarvan, nog niet zo lang geleden, penningmeesters van een aantal vakbonden droomden. Het bleek echter zelfs met de meest moderne methoden van boekhouding onmogelijk te zijn om de kapitalisten te overtuigen met feiten uit het grootboek. Argumenten ontleed aan de cijfers moeten uiteindelijk ondersteund worden met het argument van de staking.

En dan nog, hoezeer alles ook van te voren is berekend, iedere staking leidt tot een reeks van nieuwe feiten, materiaal en moraal, die niet voorzien kunnen worden, maar uiteindelijk wel de uitkomst van de strijd bepalen. Laten we ons eens voorstellen dat zo'n vakbond, met haar precieze methodes van boekhouden, aan zet komt. Ze verbreedt de staking over het hele land, geeft het een groots politiek doel; ze plaatst het proletariaat en de staatsmacht oog in oog als onmiddellijke vijanden; omsingelt beiden met aanhangers – echte, potentiële en schijnbare; tel daar dan de onverschillige lagen van de bevolking bij op, om wier gunsten beide kampen genadeloos vechten; plus het leger, waarin de revolutionaire elementen alleen naar boven kunnen drijven tijdens de meest roerige omstandigheden; tel de overdreven hoop aan de ene kant en overdreven angst aan de andere erbij op, tenslotte spelen beide factoren een grote rol; de uitbarstingen op de beurzen en alle complexe effecten op de internationale verhoudingen – dan heb je een formule voor de stemming tijdens een revolutie. Onder zulke omstandigheden is de subjectieve wil van een partij, zelfs van een “toonaangevende”, maar één van de factoren die een rol spelen. En bij lange na niet de belangrijkste.

In een revolutie, nog meer dan in een oorlog, wordt het moment van de botsing niet zozeer bepaald door berekeningen van een der strijdende partijen, maar meer door de respectievelijke positie van de tegenover elkaar staande legers. Het is waar dat in een oorlog, vanwege de mechanische discipline in het leger, het soms mogelijk is een heel leger van het slagveld weg te voeren, zonder een onderling treffen. Maar in zulke omstandigheden moet de militaire bevelhebber zich altijd afvragen of de strategie van terugtrekking zijn troepen niet zal

demoraliseren en, door vandaag de slag te ontlopen, een desastreuzere uitkomst in de toekomst met zich meebrengt. Daarover kan generaal Kuropatkin wellicht nog een behoorlijke duit in het zakje doen. Maar in een zich ontwikkelende revolutionaire situatie is een geplande aftocht vanaf het begin ondenkbaar. Een partij kan de massa's achter zich aankrijgen als ze in de aanval is, maar dat wil niet zeggen dat ze in staat is tijdens die aanval deze naar eigen wens ook weer weg te leiden. Het is niet alleen de partij die de massa's leidt, op haar beurt drijven de massa's de partij voorwaarts. Dat gebeurt in elke revolutie, ongeacht hoe krachtig zij is georganiseerd. In dit soort omstandigheden betekent het blazen van de aftocht zonder strijd, dat de partij de massa's in de steek laat terwijl die onder vijandig vuur liggen.

Uiteraard hadden de sociaaldemocraten als 'toonaangevende' partij de uitdaging van de reactie in december kunnen weigeren en, om dezelfde warme woorden van Kuropatkin te gebruiken, "zich kunnen terugtrekken naar eerder voorbereide posities", oftewel terug in de illegaliteit. Hadden ze dat gedaan, dan had dit de regering in staat gesteld, in de afwezigheid van enige algemene tegenstand, om alle legale en semilegale organisaties van de arbeiders (aan wier opbouw de partij zelf had meegewerkt) één voor één te vernietigen. Dat had dan de prijs geweest die de sociaaldemocratie moest betalen voor het twijfelachtige privilege om zich buiten de revolutie te houden, over haar fouten te filosoferen en foutloze plannen uit te werken, waarvan het enige nadeel is dat ze worden gemaakt op het moment dat niemand ze meer wil hebben. Het is niet moeilijk voor te stellen hoe dit zou hebben geholpen in het versterken van de band tussen de partij en de massa's.

Niemand kan beweren dat de sociaaldemocraten het conflict hebben versneld. Integendeel. Het was op hun initiatief dat de Sovjet van Petersburg op 22 oktober de begrafenisprocessie afblies om een botsing met het 'nieuwe regime' te vermijden. Waarom niet gebruik maken van de twijfels en terughoudendheid voor brede agitatorische en organisatorische activiteit onder de brede bevolking? Toen de regering haar overhaaste poging ondernam en de staat van beleg afriep in Polen, hield de Sovjet vast aan haar defensieve tactiek en ondernam ze geen enkele poging om de novemberstaking tot een open conflict om te vormen. In plaats daarvan maakte zij van de staking een protestbeweging en stelde zichzelf tevreden met het enorme morele effect ervan op het leger en de Poolse arbeiders.

Hoewel de partij, zich bewust van de noodzaak van organisatorische voorbereiding, de strijd in oktober en november uit de weg ging, waren deze overwegingen in december niet meer van toepassing. Niet omdat (overbodig wellicht om te zeggen) alle voorbereidingen inmiddels waren getroffen, maar omdat de regering – die ook geen keuze had – het gevecht opende door alle revolutionaire organisaties die waren opgezet in oktober en november te vernietigen. Had de partij onder die nieuwe omstandigheid geweigerd het gevecht aan te gaan, of - als ze daartoe in staat was geweest - de massa's weer van het slagperk af te voeren, dan had ze alleen een nog slechtere basis gelegd voor de omstandigheden van een opstand; namelijk de afwezigheid van sympathieke media en alle massaorganisaties, plus een atmosfeer van demoralisatie die onvermijdelijk volgt op een aftocht.

Marx schreef:³⁴

“Zowel in revolutie als oorlog is het absoluut noodzakelijk alles op alles te zetten op het beslissende moment, wat ook de mogelijke uitkomst van het gevecht is. Onze geschiedenis kent geen enkele succesvolle revolutie die het tegendeel hiervan kan bewijzen ... Een nederlaag na een langdurig gevecht is in feite van niet minder revolutionair belang dan een eenvoudig behaalde overwinning ... In elk gevecht is het absoluut onvermijdelijk dat ook de uitdager de kans loopt het gevecht te verliezen; maar is dat daarom reden om maar bij voorbaat zichzelf verslagen te verklaren en de strijdbijl te begraven?”

“Eenieder die in een revolutie een leidende positie bezet en deze opgeeft zonder de tegenstander te dwingen tot de aanval over te gaan kan slechts als verrader worden bestempeld”. (*Revolutie en contrarevolutie in Duitsland*, K. Marx)

In zijn welbekende voorwoord bij *De Klassenstrijd in Frankrijk* van Marx uit 1850, laat Engels wat ruimte tot ernstige misverstanden toen hij de nieuwe mogelijkheden op een overwinning in relatie zette tot de klassensamenstelling van het leger tegenover de militair-technologische moeilijkheden van een opstand (troepentransporten per spoor, de vernietigende kracht van moderne artillerie, brede straten in moderne steden.) Aan de ene kant maakte Engels een nogal eenzijdige inschatting van het belang van de moderne techniek in revolutionaire

34. Deze tekst werd feitelijk door Engels en niet door Marx geschreven (de auteur)

opstanden en, aan de andere kant, vond hij het niet nodig of ongemakkelijk om uit te leggen dat de ontwikkeling in de klassensamenstelling van een leger alleen een politieke lading kan krijgen tijdens een directe confrontatie tussen het leger en het volk.

Een paar woorden over beide kanten van deze kwestie.³⁵ De aard van een revolutie maakt een voortdurend verplaatsen van troepen noodzakelijk. Engels stelde dat, dankzij de spoorwegen, garnizoenen in aantal kunnen worden verdubbeld binnen 24 uur. Hij laat echter buiten beschouwing dat een echte algemene opstand feitelijk een spoorwegstaking vooronderstelt. Voordat de regering de troepen kan verplaatsen moet ze, in een wreed gevecht met het stakende personeel, bezit nemen van de spoorwegen en het materieel, het treinverkeer organiseren en de opgeblazen rails en bruggen herstellen. Dat kunnen de beste geweren en scherpste bajonetten niet; en de ervaringen van de Russische revolutie tonen aan dat zelfs minimale successen op dit vlak veel meer tijd behelsen dan 24 uur.

Sterker nog, voordat die troepen ergens naartoe worden verplaatst, moet de regering inzicht hebben over de plaatselijke gang van zaken. De telegraaf heeft de informatievoorzieningen enorm versneld, meer nog dan de spoorwegen de transportsnelheid. Maar ook hier geldt hetzelfde: een opstand vooronderstelt en veroorzaakt een algemene post- en telegrafiestaking. Als de opstandelingen er niet in slagen de post en telegrafie aan hun zijde te krijgen – feitelijk een teken van zwakte van de revolutionaire beweging! – kunnen ze nog steeds de telegraafpalen omvertrekken en de draden doorsnijden. En hoewel dit nadelig kan werken voor beide zijden, is het voor de revolutie, wiens principiële kracht in geen geval steunt op een automatisch functionerende organisatie, veel minder risicovol dan voor de staat.

Zonder twijfel zijn de telegraaf en de spoorwegen machtige wapens in handen van de moderne gecentraliseerde staat. Maar het mes snijdt aan twee kanten. Want hoewel het voortbestaan van de samenleving en de staat als geheel afhankelijk zijn van het voortduren van proletarische arbeid, is die afhankelijkheid het meest zichtbaar in het geval van de spoorwegen en de post- en telegrafiediensten.

35. Hier moet echter duidelijk worden gesteld dat Engels zich in zijn voorwoord specifiek beperkte tot de situatie in Duitsland, terwijl onze overwegingen zijn gebaseerd op de ervaringen van de Russische Revolutie. (Deze niet erg overtuigende toelichting werd bewust, omwille van de Duitse censuur, in de tekst opgenomen; de schrijver.)

Zodra het spoor en de telegraaf stilvallen, valt het regeringsapparaat uiteen in allerlei kleine segmenten zonder middelen van transport of communicatie (zelfs niet de meest primitieve vormen). In zulke gevallen is het overduidelijk dat er heel wat tijd overheen gaat voordat de autoriteiten hun garnizoenen weten te ‘verdubbelen’.

Samen met de problemen van troepentransporten, wordt de regering door de opstand ook geconfronteerd met het probleem van het transport van militaire hulpgoederen. We zijn al bekend geraakt met de problemen hiervan die een algemene staking veroorzaakte, maar hier moet worden aan toegevoegd dat deze het risico lopen in handen van de opstandelingen te vallen. Dat risico wordt des te groter, hoe meer verspreid het karakter van de revolutie is en hoe meer mensen erbij betrokken zijn. We hebben gezien dat arbeiders in Moskou wapens op het station in beslag namen en deze naar een verder afgelegen actiecentrum overbrachten. Hetzelfde gebeurde in vele andere plaatsen. In de regio Koeban onderschepten opstandige Kozakken een wapentransport. Revolutionaire soldaten voorzagen opstandelingen vaak van munitie, enzovoorts.

Uiteraard kan er, alles bij elkaar opgeteld, geen sprake zijn van een puur militaire overwinning van de opstandelingen over de regeringstroepen. Men mag ervan uitgaan dat deze laatste in principe fysiek sterker zijn, maar in deze kwestie is de stemming en het gedrag van de troepen bepalend. Zonder klassenverwantschap aan beide zijde van de barricade zou, met de huidige stand van de militaire techniek, een overwinning van de revolutie uitgesloten zijn. Aan de andere kant zou het de meest gevaarlijke illusie zijn om te denken dat een leger “dat overgaat naar de zijde van het volk” de vorm kan krijgen van een vreedzame en spontane gebeurtenis. De heersende klasse, die zich vanuit haar positie met de dood bedreigd voelt, zal nooit vrijwillig haar positie inleveren op basis van theoretische overwegingen over de klassensamenstelling van het leger.

De politieke stemming in het leger, die grote onbekende van elke revolutie, kan alleen worden vastgesteld in het proces van een botsing tussen de soldaten en het volk. Het overgaan van het leger naar de kant van het volk is een moreel proces; maar kan niet alleen op basis van moraal worden afgedwongen. Verschillende houdingen en belangen vermengen en kruisen elkaar binnen het leger. Alleen een minderheid is bewust revolutionair, terwijl de meerderheid terughoudend is en op een impuls van buitenaf wacht. De meerderheid is in staat de wapens neer te

leggen, of, uiteindelijk haar bajonetten op de reactie te richten, maar alleen als ze er geloof in begint te krijgen dat het volk kan winnen. Zo'n geloof ontstaat niet uit alleen politieke agitatie. Alleen wanneer de soldaten er zelf van overtuigd raken dat de massa's die de straat op zijn gegaan, bereid zijn om een gevecht op leven of dood te voeren – niet om tegen de regering te protesteren, maar om haar echt omver te werpen – ontstaat de psychologische voorwaarde die het hen mogelijk maakt 'over te stappen naar de kant van het volk'.

Dus is een opstand in essentie niet zozeer een gevecht tegen het leger als wel een gevecht *om* het leger. Hoe vasthoudender, verrekender en succesvoller de opstand is, hoe meer waarschijnlijk – en inderdaad onvermijdelijk – die fundamentele verandering onder de troepen zal plaatsvinden. Guerrillagevechten op basis van een revolutionaire staking kunnen op zichzelf, zoals we in Moskou hebben gezien, niet tot de overwinning leiden. Maar het scheidt wel de mogelijkheid om de stemming in het leger te testen en, na een eerste belangrijke overwinning – oftewel wanneer een deel van het garnizoen zich bij de opstand aansluit – de guerrillastrijd om te vormen tot een massastrijd waarin een deel van de troepen, gesteund door de bewapende en onbewapende bevolking, het gevecht aangaat met het andere deel van het leger, die dan is omsingeld door een kring van algemene haat. We hebben gezien dat bij de Zwarte Zeevloot, in Kronstadt, in Siberië, in de regio Koeban, later in Sveaborg en in veel andere plaatsen waar de klassensamenstelling, moraal en politieke verscheidenheid binnen het leger leidde tot troepen die overgingen naar de kant van het volk, dit altijd in eerste instantie een gevecht tussen twee kampen binnen het leger betekent. In al deze gevallen waren de meest moderne wapens van het militarisme – karabijnen, machinegeweren, fort- en veldartillerie, kruisers – te vinden in handen van de regering alsook ten dienste van de revolutie.

Op basis van de ervaringen van de *Bloedige Zondag*, 9 januari 1905, kwam de Britse journalist Arnold White tot de briljante gevolgtrekking dat wanneer Lodewijk XVI een paar batterijen Maxim-machinegeweren tot zijn beschikking had gehad, de Franse revolutie niet zou hebben plaatsgevonden. Wat een zielig bijgeloof om te denken dat de historische kansen van een revolutie worden afgemeten aan het kaliber van geweren of de doorsnee van kanonnen! De Russische revolutie heeft opnieuw aangetoond dat mensen niet geregeerd worden door pistolen, geweren en slagschepen; uiteindelijk worden pistolen, geweren en kanonnen door mensen bediend.

Op 11 december publiceerde de regering van Witte en Durnovo, die toen al de regering van Durnovo en Witte was geworden, een electorale wet. Op het moment dat Dubasov, de admiraal ter land, de eer van de vlag van Sint Andreas aan het herstellen was in de straten van Presnya, probeerde de regering haastig een legaal electoraal olifantenpaadje te scheppen voor een verzoening tussen de bezittende klasse aan de ene kant en de monarchie en de bureaucratie aan de andere. Vanaf dat moment ontwikkelde de strijd om de macht, hoewel in essentie revolutionair, zich onder het mom van grondwettelijkheid.

In de eerste Doema wierpen de Kadetten zich op als leiders van het volk. Omdat de meerderheid van de bevolking, met uitzondering van het stedelijke proletariaat, zich nog steeds in een uiterst chaotische oppositionele stemming bevond omdat de verkiezingen door de extreemlinkse partijen werden geboycot, werden de Kadetten heer en meester in de Doema. Ze “vertegenwoordigden” heel Rusland; de liberale landeigenaren, de liberale handelaars, de advocaten, artsen, ambtenaren, winkeleigenaars en hun assistenten en soms zelf groepen boeren. En hoewel de leiding van de Kadettenpartij stevig in handen bleef van de landeigenaren, professoren en advocaten, draaide de partij onder druk van de belangen en de noden van het platteland, wat alle andere problemen overschaduwde, naar links. Zo komen we bij het ontbinden van de Doema en het Manifest van Vyborg, dat de opgeblazen liberalen later zoveel slapeloze nachten heeft bezorgd.

In de tweede Doema werden er minder Kadetten gekozen, maar zoals Miljoekov toegaf, hadden ze nu het voordeel dat ze niet alleen door de ontevreden man van de straat werden gesteund, maar ook door kiezers die zich niet met links wilden identificeren; oftewel die bewust voor het antirevolutionaire kamp kozen. Terwijl het merendeel van de grondbezitters en het grootkapitaal al was ovegestapt naar de actieve reactie, kozen de stedelijke kleinburgerij, arbeiders in de dienstverlening en de gewone activisten onder de intelligentsia voor de partijen op de linkervleugel. Een deel van de landbezitters en de stedelijke bevolking volgde de Kadetten. De vertegenwoordigers van de boeren en de arbeiders stonden ter linkerzijde van hen.

De Kadetten stemden voor de regeringsplannen om werving voor het leger uit te breiden en beloofden de staatsbegroting te steunen. Op dezelfde manier zouden ze trouwens een verhoging van de buitenlandse leningen om de staatsschuld

af te dekken steun geven en zouden ze probleemloos verantwoordelijk hebben genomen voor alle oude schulden van de autocratie. Golovin, een triest figuur die in de voorzittersstoel al de impotentie en de verwaarloosbaarheid van het liberalisme belichaamde, zei nadat de Doema werd ontbonden, dat de regering de houding van de Kadetten moest beschouwen als haar eigen overwinning op de oppositie. Hij had helemaal gelijk. Onder zulke omstandigheden kan men denken dat er helemaal geen reden was om de Doema te ontbinden. Toch gebeurde het. Dat bewijst dat er sterkere krachten zijn dan de politieke argumenten van het liberalisme. De innerlijke logica van de revolutie vormde die kracht.

In haar strijd met de door de Kadetten gedomineerde Doema raakte de regering meer en meer van haar eigen kracht overtuigd. Ze beschouwde dit pseudoparlement niet zozeer als een historische uitdaging die een oplossing behoefde, maar als een verzameling van politieke tegenstanders die onschadelijk moesten worden gemaakt. Hun politieke vaardigheid bestaat vooral uit afwisselende aanhalingen van wetteksten en pseudoklassieke prietpraat. Een handjevol advocaten die politiek meer zagen als een pleidooi voor een rechtbank, leken rivalen van de regering en eisers van politieke macht. In het debat over de kwestie van noodtoestand en krijgsraden kwamen deze twee partijen oog in oog te staan. De Moskouse advocaat Maklakov, in wie de liberalen hun man van de toekomst zagen, gaf vernietigende wettelijke kritiek op de rechtsgang in het leger en, hieraan gekoppeld, op de regering. “Maar de krijgsraden zijn geen wettelijk instituut”, antwoordde Stolypin: “Het zijn wapens in de strijd. Wilt u aantonen dat dit wapen in strijd met de wet is? Het past wel in lijn van de ervaring. De wet is geen doel op zich. Als de staat zich bedreigd voelt, heeft ze niet alleen het recht, maar ook de plicht om eventuele wettelijke beperkingen naast zich neer te leggen en alle middelen die ter haar beschikking staan te gebruiken”.

Dit antwoord, dat niet alleen de filosofie achter de *coup* van de regering blootlegt, maar ook over de algemene opstand, zette de liberalen enorm in hun hemd. “Wat een schandalige uitspraak”! jammerden de liberale journalisten, die voor de duizendste keer beloofden dat het recht de knoet zou overwinnen.

Terwijl hun hele politiek erop was gericht aan de regering precies het tegenovergestelde te bewijzen. Om de Doema te redden van haar ontbinding, zagen ze af van al haar rechten, zo het levende bewijs gevend van het feit dat de knoet sterker was dan het recht. Onder zulke omstandigheden was dat een open

uitnodiging aan de regering om haar machtswapens tot het einde in te zetten.

De tweede Doema werd ontbonden. Nu leken de conservatieve nationaal-liberalen, belichaamd in het Verbond van 17 oktober, de troonopvolgers van de revolutie. De Kadetten zagen zichzelf als de erfgenamen van de taken van de revolutie. De oktobristen waren in feite de erfgenamen van de toegefelijke tactiek van de Kadetten. Hoezeer ze ook hun afkeer lieten blijken over de oktobristen, trokken deze toch de enige logische conclusie over de uitgangspunten van de Kadetten; als je niet wordt gesteund door de revolutie, kun je maar beter hengelen naar het constitutionalisme van Stolypin.

De derde Doema leverde aan de tsaristische regering 456.535 nieuwe rekruten voor het leger, hoewel de beloofde hervormingen van Kuropatkins en Stessels Departement van Defensie niet veel verder gingen dan nieuwe epauletten, kragen en ordetekens. Ze stemde in met de begroting van het ministerie van Binnenlandse Zaken, waardoor 70% van het land in handen werd gelegd van de gouverneurs, die de noodwetten gebruikten als een vrijbrief voor de beul. De overgebleven 30% liet ze over om te hangen en te drogen op basis van de ‘gewone’ wetten. Ze accepteerde alle formele uitgangspunten van de beroemde oekaze van 9 november 1906, uitgevaardigd door de regering op basis van paragraaf 87. Het doel hiervan was om een deel van de vastgoedbezitters onder de boeren af te romen en de rest over te laten aan het proces van natuurlijke selectie in de biologische zin van dat woord. In plaats van de onteigening van grootgrondbezitters ten gunste van de boeren, werden grondbezitters onteigend ten gunste van de koelakken. “De wet van 9 november”, zo stelde een van de extreem reactionaire vertegenwoordigers in de derde Doema, “heeft genoeg springstof in zich om heel Rusland op te blazen”.

Als gevolg van deze historische patstelling door de onverzettelijke houding van de adel en de bureaucratie, die eens te meer als overwinnaars uit het strijdperk traden, zochten de burgerlijke partijen naar een uitweg voor de politieke en economische tegenstellingen waarin ze terecht waren gekomen – in het imperialisme. Ze zochten genoegdoening voor hun binnenlandse falen in buitenlandse zaken – in het Verre Oosten (de Amoerspoorweg), in Perzië en in de Balkan. De zogenaamde “annexatie” van Bosnië-Herzegovina werd in Petersburg en Moskou begroet met ouderwets oorverdovend patriottistisch wapengekletter. De Kadettenpartij, die van alle burgerlijke partijen beweerde het meest tegen

het oude regime te zijn, staat nu aan het hoofd van het militante “neoslavisme”. De Kadetten hopen dat het kapitalistische imperialisme wel de problemen kan oplossen waar de revolutie niet in slaagde. In een positie gebracht waarin ze feitelijk de hoop op iedere vorm van onteigening van de grootgrondbezitters of democratisering van het sociale systeem hebben opgegeven – wat ook betekent het opgeven van de hoop om op basis van landbouw een stabiele interne markt voor kapitalistische ontwikkeling te scheppen – hebben de Kadetten al hun hoop gericht op de buitenlandse markten. Om op dat terrein succes te boeken, is een sterke staatsmacht noodzakelijk; en de liberalen zien zich gedwongen om actieve steun aan het tsarisme te verlenen als feitelijke houder van die macht. Het oppositioneel klinkende imperialisme van Miljoekov en de zijnen is niet meer dan de ideale cosmetische crème om de weerzinwekkende mix van autocratische bureaucratie, onmenselijk grootgrondbezit en parasitair kapitalisme die de kern van de derde Doema vormen, te verhullen.

De hieruit ontstane situatie kan natuurlijk tot de meest verrassende gevolgen leiden. Dezelfde regering die haar reputatie van kracht moest begraven in de wateren van Tsushima en de slagvelden in Mukden; dezelfde regering die klap na klap kreeg te verwerken als gevolg van haar avonturistische politiek, vindt zich nu, geheel onverwacht, vaderlandslievend ondersteund door de vertegenwoordigers van “het land”. Uiteraard kreeg ze zonder problemen een half miljoen nieuwe soldaten en een half miljard roebel voor haar huidige militaire uitgaven. Daarbovenop krijgt ze de steun van de Doema voor nieuwe avonturen in het Verre Oosten. Sterker nog, zowel van ‘links’ als rechts, de Kadetten en de Zwarte Honderd, wordt er bij de regering aangedrongen op een actievere buitenlandse politiek! De logica van de gebeurtenissen dwingt de regering naar het gevaarlijke pad om haar internationale prestige te herstellen. Wie weet? Misschien dat, eer het lot van de autocratie uiteindelijk en definitief wordt beslist in de straten van Petersburg en Moskou, het wederom zal worden getest op de oevers van de Amoer en de kust van de Zwarte Zee.